

A különözés ajándéka

„Mert miről ismerhetjük meg, hogy én és a te néped kedvet találtunk előtted? Nem arról-é, ha velünk jársz? Így vagyunk megkülönböztetve, én és a te néped minden néptől, amely a föld szí-
nén van.” (2Móz 33,16)

„Csak Isten bírja el azt a súlyt, hogy életének ténye végtelenül fontosabb a belőle fakadó meg-
annyi következménynél, amit csak följegyez a tör-
ténelem.”

(Søren Kierkegaard: *A keresztény hit iskolája*)

1.

Az amálekita Hámán ezekkel a szavakkal mutatja be Izrael népét Artaxerxész királynak: „Van egy nép, el-
szórva és elkülönítve a népek között, országod min-
den tartományában, és az ő törvényei különböznek
minden nemzetségtől...” (Eszk 3,8)

Elszórva, állítja Hámán; közöttünk élnek, mondja.
Ám a Sínai hegyi kinyilatkoztatás, a Törvény elszört-
ságukban is elkülöníti őket: mindhiába vegyülnek el,
különböznek. Az elkülönítést a szabadító Isten végzi
el, aki a Tízparancsolat első igéjében ekként mutat-

kozik be népének: „Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptomnak földéről, a szolgálat házából” (2Móz 20,2); ettől kezdve Isten a szabadság kizárólagos és feltétlen forrásává válik népe számára, az övéi szövetségben rögzített elkülönítettsége pedig Izrael szabadsága formájává. Isten népe megjelölt nép, a megszólítás, a kihívás elkülönítést jelent, olyasfajta átváltozást, amelyet a keresztség előképeként értelmezett, a halál és feltámadás bejárt útjának ismert veres-tengeri átkelés is érzékeltet.

A Megszólító neve ugyan kimondhatatlan, a megszólított mégis magán viseli a Nevet. Isten népe a kimondhatatlant hordozó nép. A Megszólító láthatatlan – „nem láthat engem ember, élvén” (2Móz 33,20) –, a megszólított ember mégis a teremtő Isten képmása. Isten népe a láthatatlant magán viselő nép. A különbségtétel a Kimondhatatlanra és a Láthatatlanra utal, ez az, ami megkülönböztet és felismerhetővé tesz. Isten népe abban ismerszik meg, hogy megtartóztatja magát a kimondástól, feladata ugyanis mindekenélőtt nem Isten bemutatása azoknak, akik nem ismerik Őt, hanem Isten rábírása a bemutatkozásra, a voltaképpeni különbség megtételére.

Akinek Isten valaha is bemutatkozott, az tudomást vesz arról, hogy a Név nem hivatkozási alap, a Név nem növeli meg a tekintélyét annak, akit megszólított, következésképpen nincs mód reprezentálni Őt, valamiféle máshol-létből előhozni és felmutatni, mert

a Vagyok kizárólag Isten megnyilatkozó jelenidejűségében nyeri el értelmét. Vagyok, ott leszek, belépek a történetbe, közvetlen módon, „rájok rohanok, mint a kölykétől megfosztott medve, és széttépem szívők borítóját...” (Hós 13,8) Isten népére elsőrendűen nem valamiféle égi hatalom képviselőjének intézményes kényelme, hanem a Kimondhatatlan, a nem kéznél levő kiszolgáltató bizonytalansága bizatott, más szóval a hit. A hit közvetlensége mindenfajta közvetettséget a bálványimádás ítéletével illet, Isten ugyanis nem garanciája és nem biztosítéka népe életének sem – „és felfalom ott őket, mint egy nőstény oroszlán” (uo.) –, nem az erősebb nagyobbik testvér, aki a legalkalmasabb pillanatban bizonytalannal megérkezik és jóra fordítja a történetet. Isten népét a Megszólító jelöli meg, és végső soron magyarázatokkal aligha föloldható módon az Ő beszéde árulja el, amiképpen Kajafás udvarában a tagadás retorikájával elszántan kísérletezgető Péter apostolt. Nem a beszéd hiábavalóságának, avagy a szó és a tett klasszikus dichotómiájának reszketeg fölmutatása, nem a kettő közötti sajnálatos távolság miatti lamentó hárul Isten népére, hanem a Kimondhatatlan és Láthatatlan jelének a viselése.

2.

A Kivonulás könyvében leírt aranyborjú-történet (32. és 33. rész) a különbözőség elvesztésének az esetét

mint a Sínai hegyi kinyilatkoztatást adó Istenbe vetett hit bálványimádássá válása írja le. A megalkotott bálvány sebtében rögtönzött liturgiára kényszeríti Áront: „Ezek a te isteneid Izrael, akik kihoztak téged Egyiptom földéről.” A liturgia közjóra irányuló cselekvés, az értelmessé tett, kitöltött várákozásé. A megalkotott hasonmás a hallgatásba burkolózó Sínai hegyi Kinyilatkoztatót, valamint „a hegyről leszállani” késlekedő Mózes (32,1) mozdulatlan, hiánytalanul és változatlanul elismételhető tanítássá alakítja. Isten hallgatása lázas tevékenységre ösztönzi Isten népét, mintha a nép fölfokozott aktivizmusa szeretné elfedni azt a kínos és csak körülményes teológiai okfejtések segítségével földolgozható tény, hogy istene, mint egy aktivitásától megszűnt vulkán, hallgat. A hallgatás keltette űrt – amely van, hogy több éven át kísérti Izraelt, mintha egyik pillanatról a másikra kiürült volna és visszhangtalanná változott volna az Ég – Isten személyéről szóló kalandos történetek töltik ki és a tett szó feletti, vagy a szó tett feletti primátusáról szóló kimódolt viták. Isten a múltba költözik, de legalábbis földön kívüli lényé válik át, Mózes és a próféták, a Messiás idejéhez vagy az apostoli korhoz képest lehiggadt isteni prezenciává, személyét már csak az egykor történt események töredékeiből tudjuk összerakni, majd pedig – korszelleme válogatja – a kritikai attitűdöt sem nélkülöző alkotói hozzáállással kerek egészzé kívéni. A töredék – amely csak a hit aktivi-

tása által mutatja magát kerek egésznek – nagy történeté válik, amely a hitet a történet szellemének veti alá, Istent a történet főszereplőjévé, Mózeszt – majd a prófétákat, az Ember fiát és az egyházatyákat – a történet legfontosabb epizodistáivá, Isten népét pedig, az egyházat a szent fikció kiváltságos, kitüntető jogok és megilletések haszonélvezőjévé alakítva. Áron „elvevé a kezükből, és alakítá azt vésővel; így csinála abból öntött borjút.” (2Móz 32,4)

Az összerakott történet – Hóseás szavával ismét – „csinálmány”, *factura artificum totum est* (13,2), egészen korai tiltás alá eső varázslat, amely a történelemben diszkontinuusnak mutatkozó isteni jelenlétet vigasztaló folyamatossággá alakítja. Vannak időszakok, amikor „igen ritkán van az Úrnak kijelentése” (1Sám 3,1), az isteni események között megnövekedik a távolság, egy emberöltőnyi időt is kitölthet Isten hallgatása, ez a „hosszú idő” pedig az emberi élet léptéke szerint az örökkévalósággal egyenlő: „Miért feledkezel el örökre mirőlünk? Miért hagyysz el minket hosszú időre?” (JSir 5,20) „Avagy valóban a néma igazságot szólatatjátok-e meg? Avagy igazán ítélték-e ti embernek fiai?” – hangzik a kérdés Dávid miktánjában. (Zsolt 58,2) A néma igazság leleményes szóra bírása vajon nem tölti-e ki tiltott eszközökkel a hiányt, csevegéssé változtatva a beszédet, ügyeskedéssé a tettet? Áron minden bizonnyal a haladék megszerzésén fáradozik, amikor enged, mintha erre utalna a

másnapra áttett ünnep kihirdetése is: „Holnap az Úrnak ünnepe lesz!” (32,5) Szavai, bárhogyan is, próféciának bizonyultak, „másnap” Isten valóban belépett a történetbe, Mózes pedig kieszközli, hogy Isten közbevetés nélkül a néppel együtt vándoroljon a pusztában, a kihívottak és megszólítottak megkülönböztető jegyeként. A bálvány a hiányzó Isten – és tulajdonképpen a látható és hallható körén túl távozott Mózes – jele, az eltolt, kihelyezett jelennek a tapasztalható körébe vont reprezentációja.

Isten népe akkor válik szükségszerűen bálványimádóvá, ha a kinyilatkoztatás múlt ideje, valamint a parúzia jövő ideje a pusztai vándorlás jelen idejét bocsánatos akcidenciának, kétes értékű időkiesésnek nyilvánítja. A bálványimádás szimptomája Isten népe körében az eseménycentrikus magatartás. Isten megjelenése népe körében persze valóban esemény, de a bálványimádó magatartás nem egyéb, mint azzal foglalatzkodni, hogy az események gazdag tárházából rakjuk össze Isten személyét, és ezt a képet megtenni az imádat tárgyává.

3.

A választottak eltévelyedését követő helyreállítás alapmotívuma a megkülönböztetés.

A megkülönböztetés isteni cselekedet, Isten arca „megy” a néppel, Isten személyesen jelen van az övéi között: „elmondják majd e föld lakóinak, akik hal-

lották, hogy te Uram e nép között vagy, hogy szemtől szemben megjelentetted magadat te Uram...” (4Móz 14,14) Ennek közvetlen előzménye az, hogy Mózes nem fogadja el Isten ajánlatát, hogy Angyalt küldene a nép előtt az Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak tett ígéret teljesítése garanciájaként (2Móz 33,2).

Az ígéret nem különböztet meg, sőt az ígéret megnyerése sem különböztet meg, kizárólag Isten személye tesz különbséget, az ígéret megnyerése ugyanis legfennebb a jól kiválasztott bálvány mágiáját minősíthetné a kihívottak üdvtörténetéről véglegesen leszakadt történelmében. Az egyiptomi bölcsek és varázslók, a fáraó írástudói is kígyóvá változtatták a botot, Mózes kígyója fölfalta az egyiptomiak kígyóját, de a versenyfutásnak a történelem színe előtt abban a pillanatban nincsen még vége: ha tehát a különbség ennyiben állna, akkor a választottak, a nép vagy az egyház, önnön fölényének a folyamatos bizonyítására szorulna és statisztikai természetű érvekkel támasztaná alá istene tekintélyét a világ előtt. A különözésnek ez a formája, a bizonyítékok hajhászása és az öngazolás hitetlen kényszere természetesen nem ismeretlen Krisztus egyháza előtt. Mózes és a nép gyásza, amikor azt hallja, „de én nem megyek fel köztek”, az isteni indoklás ellenére – „hogy meg ne emészszelek az úton” (33,3) – pontosan elmondja az Isten népe és Krisztus egyháza életében időről időre elho-

mályosuló különbséget az ígéret és az ígéretet tevő személye között. Kierkegaard *A keresztény hit iskolájában* erről így ír: „Annak színe előtt állsz, aki végtelenül fontosabb és mérhetetlenebbül döntőbb, mint a hívás: a *hívó személye* előtt.”

A különbségtevés a bibliai szöveg értelme szerint olyan csodatétel, amelyet Isten maga visz véghez, közvetítés és közbevetés nélkül, és amely elválaszthatatlan az Ő személyétől. Közöttünk van, jelenlétéből fakadóan – más fordítások szerint –: „különbökké válnunk”, „kitüntetésben részesülünk”, de ezt senki nem fogja nekünk tulajdonítani, akik a történet részeseivé lettünk, hanem Istennek, aki történetünk részesevé tette magát, „önmagát megüresíté, szolgai formát vévén föl” (Fil 2,7), „mintha – Kierkegaard-ral szólva ismét – a rendkívüliség azt jelentené, mindenki szolgálja lenni (...), mintha rendkívülisége azt jelentené, hogy mindenkinél jobban kell aggódnia”. A különbözős kizárólag Isten személyéből levezethető, és reá visszautaló eredetét, azt tehát, hogy Isten egyidejűvé teszi magát vándorló népével, földi életet él a választottaival a paradoxon szó használatával fejezi ki az Ószövetségi Szentírás görög fordítása, ugyanazzal, amivel a gutaütött meggyógyítása történetében a helyreállító krisztusi csodát minősítik a történetek tanúi, a Lukács evangéliuma szerint: „Bizony *csodadolgokat* láttunk ma!” (5,26)

Isten népe számára Isten jelenléte válik a legerő-

sebb és a legjelentősebb tényé, még akkor is, ha tudomása van arról, hogy ezzel nem függesztődik fel a jelenlét szentségének megemésztő ereje. Krisztus egyháza ezen az úton a kinyilatkoztatásra utaló paradoxonban részesülhet, a csipkebokorhoz hasonlatosan, amely ég, de meg nem emésztetik (2Móz 3,2), túl kerül tehát az ésszerű határán, jóllehet az érzékelhetően innen marad: „szenthely léssen; de megütkezés köve és botránkozás sziklája” (Ézs 8,14) is egyszersmind. A hit választása nem a következmények körültekintő mérlegeléséből fakad, mert a hit nem a lehetőségek vagy a jó és a rossz között választ, hanem Istent választja, aki eltakarja önmagát Mózes előtt – „és kezemmel betakarlak téged, míg átvonulok” (33,22) –, majd pedig, elvonulván, hátulról mutatja meg magát neki. Isten az ő népét a követés és nem a követhető magyarázat ajándékában részesíti, amely végül megszünteti a hitet, a bölcsesség kifogyhatatlan tárházává alakítja, amelyben mindenre van válasz.

4.

A különbözőség Isten választott és kihívott népére érvényes evangéliumi formája Isten hallgatásával áll szoros összefüggésben. Mivel a különbség Isten arca, mindaddig, amíg Isten az ő népével jár; mindaddig, amíg üdvtörténeti értelemben vehető kivételes állapot uralkodik Isten népe életében, mint a pusztai ván-

dorlás létállapotában leírt szent otthontalanság vagy a testté lett Ige valóságunk formáját fölvevő közöttünk lakozása – „... (és mi láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét), aki teljes vala kegyelemmel és igazsággal” (Jn 1,14) –, nem utolsó sorban pedig a szentség időről időre történő kivételes kiáradása, amely megszünteti a történelmet és a mindennapi élet horizontján üdvtörténeti ésszerűséget instituál: ezekben az élethelyzetekben a különbözős *nyilvánvalóan* Isten jelenlétéből fakad, és nem csak népe számára észlelhető és Istenre utaló formában. De amint az Ember Fia saját küszöbön álló szenvedéseit kezdi bejelenteni, amint visszavonja isteni hatalmát, hogy emberi mivoltában tökéletesen egy legyen azokkal, akik közé jött, máris ószövetségi élességgel és drámaisággal vetődik fel a különbözős feltétlensége és a fennálló létezőből való levezethetlensége.

Péter apostol „nem test és vér” által jelentette meg, hogy Jézus a Krisztus, az élő Istennek Fia, ám ez a kinyilatkoztatott felismerés, valamint az „ezen a kősziklán” felépülő anyaszentegyház ígérete a kulcsok hatalmával együtt (Mt1 6,13–20) nem Péterbe vagy az anyaszentegyház magában való létébe helyezi át a különbözős forrását, hanem megtartja azt a feltétlenben, azaz a paradoxon fentebb isteni csodatevés-ként értelmezett megnyilatkozásában. A kulcsok átadása nem egyszer volt és befejezett isteni cselek-

vés, nem egyszerűen lezárása egy üdvtörténeti szakasznak, és még csak nem is mennyei kiváltságok átruházása, de ha mindez együtt igaz is volna, ennek ellenére mégsem hatalmi jel. Amikor Jézus szenvedéseiről és haláláról kezd beszélni az övéinek, Péter apostol, a frissen reá ruházott hatalom birtokában mintegy, „magához vonván őt, kezdé dorgálni”, annak ellenére, hogy harmadnapi feltámadásáról is említést tesz. (Ugyanazzal a szóval „dorgálja” Krisztust, amelylyel Krisztus a szeleket vagy a tisztátalan lelkeket.) Péter hatalmánál fogva a kinyilatkoztatás botránkozató karakterét cenzúrázza, amikor tapintatosan félrehívja Krisztust, az Ember Fia azonban visszaviszi a botrányt a tanítványok elé és nyilvánosan Sátánnak nevezi Pétert. Ebben a szituációban beszél Jézus az Őt követés azon feltételéről, amely a különbözős új-szövetségi értelmezésének is tekinthető: az önmegtagadásról. (Mk 8,31–38)

Aki krisztusi módon akar különbözni, annak meg kell tagadnia önmagát, Isten ugyanis gyermekei előtt is gyakran takarásban van, Krisztus maga „fedi el” saját személyét kiválasztottai előtt, meghal, és csak a harmadik napon támad fel, vannak azonban olyanok, akik a Krisztus feltámadása előtt halnak meg, az elsötétedés idején, nagypéntek és a hét első napjának hajnala előtt, amikor a különösképpen megsokasodott kiáltások ellenére visszhangtalan az ég, és a belé vetett hit ellentmond minden élettapasztalatnak.

Amikor az a kereszt alatti győztes irónia bír fellebbezhetetlen érvénnyel, hogy „másokat megtartott, magát nem tudja megtartani”; sőt: „Ha Izrael királya, szálljon le most a keresztről, és majd hiszünk neki.” (Mt 27,42)

Az önmegtagadás mint különbözés azt jelenti, hogy Krisztus személyének a választása a követésben hit által reá ruházza a megtartatás módját – „valaki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt; valaki pedig elveszti az ő életét énértem és az evangéliumért, az megtalálja azt” (35. v.) –, megadva Istennek azt a szabadságot, amellyel amúgyis rendelkezik, hogy a világról alkotott tudásunkkal összeegyeztethetetlen utat jelöljön ki az őt követőknek, olyan utat, amely mindenestől fogva felismerhetetlen, és mégis hozzá vezet.